

ЗНАЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ» У ФОРМУВАННІ В ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ КУЛЬТУРИ БЕЗПЕКИ

Баличева Н.В.

*Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини, Україна*

THE SIGNIFICANCE OF THE EDUCATIONAL DISCIPLINE «OCCUPATIONAL HEALTH AND SAFETY» IN THE FORMATION HIGHER EDUCATION RECIPIENTS OF SAFETY CULTURE

Balycheva N.

*Uman State Pedagogical University,
named after Pavlo Tychna, Ukraine*

АННОТАЦІЯ

У статті висвітлюється значення навчальної дисципліни «Охорона праці та безпека життєдіяльності», де спрямовано на формування у здобувачів вищої освіти необхідного рівня знань, умінь та компетенцій з питань культури безпеки, а також висвітлена проблема забезпечення безпечних умов життєдіяльності людини та суспільства у цілому. Збереження життя та здоров'я людини є найважливішим завданням держави, умовою її стабільного та сталого розвитку. Нині в освітньому процесі особливе значення відводиться питанням досягнення безпеки людини за будь-яких видів діяльності, формування культури безпечної поведінки.

ABSTRACT

The article is covered the importance of the discipline «Occupational Safety and Health», which aims to form higher education students the necessary level of knowledge, skills and competencies in safety culture, as well as the problem of ensuring safe living conditions and society as a whole. Preservation of human life and health is the most important task of the state, a condition for its stable and sustainable development. Currently, in the educational process, special importance

is given to the issue of achieving human security in all activities, the formation of a culture of safe behavior.

Ключові слова: *безпека життєдіяльності, охорона праці, надзвичайні ситуації, середовище проживання, здобувачі вищої освіти, освітній процес, сталий розвиток, культура безпеки.*

Keywords: *life safety, labor protection, emergency situations, habitat, applicants for higher education, educational process, sustainable development, safety culture.*

Забезпечення безпеки завжди було однією з пріоритетних потреб особистості, суспільства та держави. Світова статистика свідчить про постійне зростання кількості надзвичайних ситуацій різного походження. В останні десятиліття в Україні та у світі відзначають збільшення небезпечних явищ техногенної та антропогенної природи, високий рівень виробничого травматизму, професійних захворювань, небезпечних подій та нещасних випадків з негативним впливом усіх компонентів довкілля на життя та здоров'я людини, все частіше трапляються аварії та катастрофи, що супроводжуються важкими наслідками [3].

Питання безпеки життя і здоров'я людини тісно пов'язані із процесом сталого розвитку людства. Сталий розвиток – це такий розвиток, що задовольняє потреби теперішнього часу, не ставлячи під загрозу задоволення потреб майбутніх поколінь [11]. Проблему треба розглядати як одну із пріоритетних у діяльності світової спільноти в умовах глобалізації всіх сфер життєдіяльності людства. Ідея сталого розвитку стосується не тільки сучасності: вона адресована водночас як нинішнім, так і прийдешнім поколінням. Забезпечення сталого розвитку є умовою життєдіяльності суспільства, його стабільності та усталеності, стрижнем усталеності та формування національної безпеки держав, що досягається шляхом запобігання потенційних загроз [6; 11].

Таким чином, однією з основних умов сталого розвитку суспільства є ефективна державна політика у сфері захисту населення та території від негативних впливів природного, техногенного, соціального та політичного характеру. Насамперед зниження ризиків, виникнення небезпечних подій до прийняттого рівня в будь-яких умовах докільля неможливо без стійкої сформованості уявлення про нерозривну єдність професійної та іншої діяльності з вимогами безпеки, комфортності, чіткого розуміння ціннісного людського життя як основного пріоритету, вміння розпізнавання потенційних небезпек, підготовки управлінських кадрів та населення різним діям у надзвичайних ситуаціях.

Отже, цілеспрямована підготовка керівних кадрів, населення до порядку дій в екстремальних умовах дозволить мінімізувати наслідки надзвичайних ситуацій, і в деяких випадках – уникати їхнього виникнення [8].

Відповідно до вимог законодавства України та інших нормативних документів у країні організовується поетапне навчання всіх категорій населення (зокрема, це стосується в освітніх закладах) у сфері цивільного захисту населення від надзвичайних ситуацій [12]. Нормативні документи, що загалом складають нормативну документацію, містять вимоги безпеки, правила, загальні принципи, характеристики, які стосуються визначених видів діяльності або їх результатів і доступні широкому оточенню користувачів.

Тому на даний час значне місце у підготовці молодого покоління до безпечної життєдіяльності, формуванню здорового способу життя, вмінню протистояти вражаючим чинникам надзвичайних ситуацій відводиться саме системі закладів освіти. Насамперед без перебільшення можна стверджувати, що освіта виконує вагомий внесок у забезпечення національної безпеки нашої країни та життєдіяльності окремої особи та суспільства.

У зв'язку з цим у закладах вищої освіти вивчається дисципліна «Охорона праці та безпека життєдіяльності», метою якої є формування у здобувачів освіти культури безпеки. Цим і зумовлене введення у зміст навчальних дисциплін, які передбачають розвиток здоров'язбережувальної

компетентності шляхом набуття здобувачами вищої освіти навичок збереження, зміцнення та відповідального ставлення до особистого здоров'я та здоров'я тих, хто поряд. [9].

Вивчення даної дисципліни сприяє не тільки формуванню в здобувачів вищої освіти - умінь і навичок, необхідних їм для здійснення безпечної життєдіяльності, але й позитивно впливає на виховання в них культури безпеки. Особливої ваги в системі сучасної освіти набувають питання формування культури безпеки, які знаходять своє відображення у роботах досвідчених вчених, зокрема П. Атаманчука, В. Березуцького, С. Гвоздія, В. Джигиря, В. Заплатинського, М. Зоріної, А. Лапаєвої, В. Михайлюка, І. Науменка, В. Руденко, Н. Савіцької, Л. Сидорчука, О. Шароватої та інших. [1; 2; 4].

Саме тому дисципліна «Охорона праці та безпека життєдіяльності» має бути здійснена на вивчення загальних закономірностей виникнення небезпек, їх властивостей, наслідків впливу їх на організм людини та об'єкти середовища, захисту здоров'я та життя людини і середовища її проживання від небезпек, на розробку і реалізацію відповідних засобів і заходів щодо створення і підтримки здорових та безпечних умов життя і діяльності людини, як у повсякденному житті, так і в умовах надзвичайних ситуацій, а також особливе місце відводиться питанням нормативно-правових та організаційних засад охорони праці, виробничої безпеки, основ техніки безпеки та пожежної безпеки, які спрямовані на збереження життя та здоров'я людини.

Насамперед велике значення має розвиток у здобувачів освіти якості особистості безпечного типу та формування культури безпеки, як один із ключових компонентів загальнолюдської культури та становить основу виховного процесу [7]. Одним із найефективніших шляхів у становленні особистості «безпечного типу» вагоме місце посідає формування відповідної культури, яка враховує специфіку діяльності особистості в умовах досягнення підходів зростання безпечного перетворення середовища існування, а саме культури безпеки як основи існування й ознаки сучасної цивілізації [1].

У здобувачів вищої освіти в результаті вивчення дисципліни «Охорона праці та безпека життєдіяльності» формується психологічна стійкість до небезпек та негативних чинників довкілля та надзвичайних ситуацій, тобто дбайливе ставлення до навколишнього природного середовища та свого здоров'я, готовність до їх захисту, розуміння необхідності брати посильну участь у заходах щодо ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, надавати першу долікарську допомогу.

В поняття «культура безпеки» покладені: світоглядна основа, система цінностей, створена людством і така, що культивується суспільством протягом її історичного існування; традиції, стійкі правила поведінки членів суспільства, спрямовані на підтримання і продовження життєдіяльності; духовні, інтелектуальні та матеріальні результати діяльності людей у сфері безпеки. На підставі цих компонентів дефініцію «культуру безпеки» можна визначити як рівень розвитку людини і суспільства, що характеризується значущістю завдання забезпечення безпеки життєдіяльності в системі особистісних і соціальних цінностей, безпечної поведінки в повсякденному житті й в умовах небезпечних та надзвичайних ситуацій, рівнем захищеності від загроз і небезпек в усіх сферах життєдіяльності [1].

Культура безпеки також містить низку додаткових компонентів, які необхідно враховувати як педагогічні умови її формування:

- мотивація поведінки і діяльності;
- досвід самовдосконалення особистості;
- готовність її до безпечної життєдіяльності [1].

Специфічність феномену «культура безпеки» полягає в тому, що, по-перше, вона є не тільки компонентом загальнолюдської культури, але й компонентом будь-якої професійної культури, навіть такої, котра, на перший погляд, здається абсолютно безпечною, проте не можна забувати про існування аксіоми про потенційну небезпеку будь-якої діяльності. Так, професії типу «людина-людина», які не пов'язані безпосередньо з такими джерелами небезпеки, як технічні засоби, зумовлені, у свою чергу,

соціальними безпеками. По-друге, культура безпеки життєдіяльності фахівця виступає і як самостійне утворення, як особливий вид професійної культури представників професій, пов'язаних з ризиком для життєдіяльності під час виконання професійних функцій (рятувальники, пожежні, військові тощо) [1].

При вивченні «Охорони праці та безпеки життєдіяльності» виникають перешкоди, які зумовлені тісною інтеграцією з іншими науками: цивільним захистом, екологією, медициною, фізичною культурою та іншими. Це визначає особливості викладання дисципліни, необхідність організації навчального процесу проблемам сучасності, всіх сфер взаємодії людини в середовищі проживання.

Зміст робочої програми даної дисципліни в закладі вищої освіти включає вивчення характеристик негативних чинників довкілля, їх ідентифікацію та оцінку ступеня негативного впливу, можливі наслідки для життя та здоров'я людини. Особлива увага в навчальному процесі приділяється вивченню способів захисту людини від природних, техногенних, соціальних та політичних небезпек, правил поведінки та алгоритмів дій у надзвичайних ситуаціях, правильної організації захисних заходів в освітніх установах, уміння надавати першу долікарську допомогу, реалізації умов комфортної та безпечної діяльності; також особливе місце відводиться вивченню нормативно-правових та організаційних засад охорони праці, виробничої безпеки, основ техніки безпеки та пожежної безпеки, які спрямовані на збереження життя та здоров'я людини.

Організація навчального процесу передбачає відпрацювання послідовності поведінки при вивченні та вирішенні конкретних завдань. Сама ж дисципліна «Охорона праці та безпека життєдіяльності» має свої особливості, вона перекладає всі теоретичні знання здобувачів вищої освіти у сферу практичного застосування. Теоретичні знання, практичні вміння та навички, здобуті у закладі вищої освіти, формують нову «ключову компетенцію» здобувачів освіти, необхідну для збереження життя в сучасних умовах [10]. Це дозволить майбутнім фахівцям здійснювати свою

життєдіяльність з урахуванням досягнення власної та громадської безпеки, також навчить передавати отримані знання та навички молодому поколінню.

Нинішні здобувачі вищої освіти – це майбутні вчителі, вихователі дитячих садків, викладачі та керівники, а саме їм доводиться займатися питаннями захисту молодого покоління і всього населення та території від надзвичайних ситуацій як на об'єктовому, так і на вищому рівні.

Висновок. Найважливішою умовою здійснення особистісного потенціалу при вивченні «Охорони праці та безпеки життєдіяльності» є формування особистості, яка здатна уникати дій небезпечних факторів, які можуть призвести до нещасного випадку чи професійних захворювань. Це багато в чому залежить від самих якостей особистості здобувачів вищої освіти. Перш за все, впливає біологічний фактор, який залежить від індивідуальних особливостей людини (вік, стать, стан здоров'я тощо) і який проявляється в цілому наборі безумовних рефлексів, якими вона неусвідомлено користується в різних небезпечних ситуаціях: швидкість зорової та інших реакцій, здатність до концентрації уваги, швидкість оцінки обставин, пристосування до несподіваних ситуацій, відчуття небезпеки, швидкість реакції на проявлену небезпеку, емоційна реакція на небезпеку тощо. Значну роль відіграє і психофізіологічний фактор, що визначає індивідуальні особливості психічних функцій. Психофізіологічні якості проявляються у відчутті людиною небезпеки, швидкості реакції на проявлену небезпеку, емоційній реакції на небезпеку тощо [5].

Отже, здобувачі вищої освіти повинні володіти культурою безпеки на високому рівні для можливості самостійно формувати в молодого покоління мотивацію до оволодіння знаннями та уміннями безпечної поведінки в побуті, соціумі на практичній роботі. Адже у життєвому середовищі тільки опанування людиною основними цінностями культури безпеки та їхнє безумовне дотримання може гарантувати особистості безпечне існування. Формування оптимального типу мотивації до безпечної поведінки є основою,

на якому надалі базується підвищення надійності та безпеки взаємодії людини і навколишнього середовища.

Тому потрібно сприяти формуванню у суспільстві культури безпеки, що зумовлює необхідність удосконалення у закладах вищої освіти навчально-методичної та матеріально-технічної бази даної дисципліни, якій має приділятися серйозна увага.

Література

1. Артем'єв С.Р., Малько О. Д., Шароватова О. П., Бригада О. В., Цимбал Б. М., Ковальов О. С., Ільїнський О. В. Культура безпеки : навч. посібн. Х. : НУЦЗУ, 2020. 172 с.
2. Гвозд'їй С.П. Перспективи та проблеми у підготовці майбутніх учителів «Основ безпеки життєдіяльності людини». *Таврійський вісник освіти*, 2005. № 2 (10). С. 126-130.
3. Желібо Є.П. Проблеми викладання дисципліни «Безпека життєдіяльності» у ВНЗ України. *Безпека життєдіяльності*, 2007. № 12. С. 35-36.
4. Заплатинський В.М. Ретроспективний аналіз становлення дисципліни безпека життєдіяльності у вищій школі України. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини*. 2015. Вип. 8. С. 147-152.
5. Зоріна М. О. До проблеми визначення актуальності й особливостей формування культури безпеки життєдіяльності. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2010. № 8. С. 149-153.
6. Лапін В.М. Безпека життєдіяльності людини : навч. посіб. К. : Знання, 2011. 334 с.
7. Лапшина И.В., Зарубина Р.В. Обеспечение особенностей преподавания дисциплины «Безопасность жизнедеятельности» в современном

педагогическом вузе. *Научно-методический электронный журнал «Концепт»*, 2013. № 2 (февраль). С. 61-65.

8. Михайлов Л.А., Киселёва Э.М., Русак О.Н. Теория и методика обучения безопасности жизнедеятельности. М. : Академия, 2009. 288 с.

9. Сущенко Л.П. Теоретичні основи запровадження в навчальний процес в умовах університету знань про здоров'я людини. *Проблеми сучасного мистецтва і культури*. Х.: Каравела, 2003. С. 85-94.

10. Якупов А.М., Кувшинова И.А., Костенок П.И., Денисова В.В. Преподавание учебной дисциплины «Безопасность жизнедеятельности» студентам гуманитарных специальностей вузов: проблема программно-содержательного обеспечения педагогического процесса и пути её решения. *Международный журнал экспериментального образования*. 2016. № 2-2. С. 321-328.

11. <https://www.ecolabel.org.ua/stalij-rozvitok>

12. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1809-14#Text>